

A MAGYAR ASSZONYÍRÓ

KAFFKA MARGIT
ÉS A SORSFORDULÓ MAGYARORSZÁG

Írta: FÉJA CÉZA

Versek nyújták az első képet Kaffka Margit érzékenységéről. " Történetek " a gyűjtőcíme első verseinek, melyek színek után kutatnak s az öt vers öt apró megállapodás az erő apróbb ágainak próbálkozása, megtalált kincsek pillanatnyi örömuralma. A ballada felé is vonzódott, általában primitívizű formákkal próbálkozott. Az ő lírája Adyé mellett a legforradalmibb, csakhogy nem ösztönös ez a forradalom, hanem kutatás, keresés, műfaji megújulás vágya. A különös idegállapot, a közöstől eltérő élmény játékának kerjesett, áhítatos csodálata ad később kedves naivitást verseinek. Az asszony, ki önmagában sohasem erő és cselekvés s tette mindig egy másik nagyobb erő suggestiója. Így megy Kaffka Margit nagy idegizgalmon át a megismerések felé s valami, kiábrándító fanyar érzés az, ami mindig áttöri a ködöt, megállítja a lehetetlen felé terjeszkedő víziót. A teljesedő halál az érzés egyik akkordja á az asszonyi változatlanság, hogy minden mozdulata,, előreindulása: idegen erők messzébe-vonzása s a család ugyanegy asszonya az örök, diadalmas visszatérés.

Lelki vázlatok ezek a versek, utak és kalauzok az

alkotó művészhez. Tökéletesebb forma már a « Primavera », időn-túltekintés ez, a négy strófa külön-külön is teljes vízió, egyetlen tő négy ujarca virága. Újabb versei egyre forróbban hozzák különös életritmusát. Lassú, küzködő érlelődés zamatja ez a ritmus. Folytonos vergődés be-nem teltség, mert az asszony ősi beteltségeit nem pótolja semmi. Itt -ott aztán feltűnnek a megtalált harmonikus képek, rebegek. Versein mindinkább átüt a novella kompozíciója jellegzetes lírai borújával: hogy monotonná fullad lassan minden, hogy jók a lázak és mámorok, de mégis csonka az élet. Ez az érzés kifejezett kompozíció is lett nála.

A kivirágzott asszonyi idegélet a gazdagodó líra húrja s ez formai felszabadulást is jelent, önállóbb, bátrabb lesz a ritmusa. Sok vonás van benne a becéző, gyermekével játszó, szelíd kezekkel' erős jövő életet formáló asszonyból, csöndes derűs hatalomterjeszkedés is ez. A másik alaphang a lágy odaengedés az asszony ősi urának: a kéjnek. Az ösztön és a tudat folytonos kedves vegyülése színezi ilyenkor a ritmust. A gyermekkorában átélt kolostori élet is örök nyom a kedélyén.

Ady, Móricz, Szabó Dezső, Juhász, Kaffka és Kosztolányi költészetét egyaránt jellemzi a magyar vidék nagy élménye, az elélt és elítélt dolgok folytonosan bántó milieuje, ennek hatása ez a kinőtt, nagyvágyú generáció. Ez nagy nyugtalanságuk forrása, ezek az emlékek űzték őket a teremtés nehéz útján. Mert egyszerre lehullottak a félvetisztelt leplek, felocsúdók, ébredők s a legmélyebb gyökerekig visszaébredők születtek. Juhász Gyula szomorúságát táplálta a magyar vidék, s ő kivirágzott ebben a szomorúságban. Móricznál egy-egy stáció a magyar kisváros. Adynál egy-két kép, néhány forró emlék, vagy emlékező feljajdulás. Kaffkában bontakozik ki

legteljesebben a 30-40 év előtti magyar vidék, mely akkor már lassú, vagy zúdulóbb haldoklás volt. Ebből a nagy gyermekkori nyomottságból fakad e generáció az Ady generáció elnevezést gyűjtő-névnek használok, azokat a nagy értékeket értem alatta, akik 1900.—tői bontakoznak ki: Ady, Móricz, Szabó Dezső, juhász, Kaffka egyik legmélyebb gyökere. S midőn fiatalon Nyugatra mentek, még a gyógyulást keresték, a megsebzett orgánum vágyakozott messze, csodatevő helyekre. Valamennyien fiatalon kezdenek írni s legtöbbszörüknél a megsebzett gyermekség az első, nagy mondanivaló s a folytonosan visszaszálló fájdalom. Néhány szerencsésebb helyen kívül iszonyú lett akkor a magyar kisváros. Volt egy kielégülő, megnyugvó réteg: az idegenek és közepesek örök csordája, egy haldokló, melyet elfoglalt a maga nagy élet-halál-harca s a harmadik, mely meghasonlott, új életarcra vágyott, szintén élet-halál-harca készült, de szabadon, a magyarság igazi értelme szerint. Ez a nagyálmú generáció szenvedte végig a magyar vidék minden bomlottságát, innen nagy szármalmas s egyre fejlődő szociális perspektívája. Kaffkában és Kosztolányiban is a lázas, nyugtalan fantázia az érdekes, a pillanatnyi izgalom. S ami pl. Mikszáthban még bontatlan érzelmesség, náluk egyszerre bontakozó jelenség lesz, a hatás egyszerre különös érzékenységre talál.

Ezek után természetes, hogy lelki törvényszerűségeket alkotni a fiatal Kaffka nagy vágya, hisz az akkori magyarságot az egész élet, az egész psziché abszolút bomlottsága jellemezte. Innen a fiatal Kaffka nagy tanácstalansága s kegyetlen számottevése önmagával. Tudatossá válik e generáció értelme a fajban, feltűnik a megismerések új s igazi sorozata, tehát természetes nyíltsággal mérlegelték az akkor uralkodó ideákat. Irodalmuk zsúfolta, a magyarság sok-

sok arca benne tolong. Az egyoldalú, hazug frázisok, a folyton jobban rothadó típusok meghalnak. Ez az irodalom értékek halmaza, a magyarság abszolút spontánsággal felmutatja benne a kincseit, a megmaradt, erőit.

A « Mária évei » lírájának a kiszélesedése, az érettebb líra tökéletesebb formát teremt magának. Nem is regény ez, kompozíciója alig van. Szeszély, vergődés, folytonos analízis, mindig önmaga, oszthatatlan teher ez a szubjektivitás. Az én és a közösség ellentéte, folyton a fantáziába bújó élet s nagy félelem a közvetlen élménytől. Nincs bevezetés, előkészület hozzá, a sápadtság után szinte kozmikus erővel jön a visszafolytott én hirtelen sudara, az egyéni okok nagy zuhatagja. Néha az én teljesen képletté vegyül s nem is létezik másért mint egy különös bódítást, pillanatnyi nyugtatást adó műélményért, eleve bizalmatlan minden realitás iránt. A « Mária évei » jóformán csak az idegélet finom, bonyolult, folyton remegő hálózata a gyermekasszony naivitásával. S mindig feltűnik egy meghatódott gesztus: melanchólikus vágy, visszafordulás az új helyzetből a régi felé. Prózájában is ritmust keres: egy közös-méretű élmény távlatába vetít mindent. Ez a regény még csupa kényszerű meditáció, jeleneteiben is túlsók az elgondoltság. A töprenkedés az egyik alaphangja, belső formálódás is ez bizakodó és kételkedő izzás, az asszony-ösztön vergődése a pozitív, teremtő forma felé, szenved és bíbelődik a szokatlan, izgalmat keltő dolgokkal. De itt van már a test minden mozdulatának élete, tisztult, mert nagy-szerű termés és megújulás felé törő kéj só várság, a tónusok színes életének nagy-nagy szeretete, az asszony szexualitásának mindig puha fészkei, gazdag milieut teremtő vágya. Virágok ezek a könyv tehetetlen pesszimizmusán, mely a főlő és reménytelen erők foly-

tonos hamuvá-égése. Három szerelmi jelenet van a " *Mária évei* " végefelé egymásmelleit, három teljesületlenség, kis mozdulatok a nagy eseményen, Mária szerelmének teljesületlenségén. Érdekes kis csúcsok a regényben, mely különben teljesen egyvonalu.: egy sors ziláltsága, hiába vergődés a passzivitásból s már a boldog visszanyugodás is lehetetlen.

Kaffka generációjában sok dolog méltán elhamvadt, azért is gyűlölték annyira ezt a generációt, mert megmutatta a hiába harcokat s a hitek és hamis remények elmúlásáról mondott keserű halotti beszédet, kicsinynek érezte a dobolt és hirdetett Magyarországot saját víziójának, a legszebb Magyarországnak a színe előtt, tehát reálisan érzett.

A " *Mária évei* " éppen olyan különálló, sajátos alkotás, mint a lírája. Feltűnik benne a végzetszerűen a maga útján haladó generáció sorsfájdalma is Utolsó lapjai tökéletesek.

*

**

A 30-40 év előtti sorsforduló magyar vidék a " *Színek és évedben* " teljesült és maradt meg változó idők számára. Lelkünk örök része ez a könyv s egyik legbiztosabb kép a magyarság utolsó óráiról. Ha vidékre megyünk ezt az időt keressük a város új díszletein át, nyoma él még egy-egy megmaradt archiban, házban, elhanyagolt, délutáni napsütésben szundító kertekben, ahol a megállott melegség szinte tartja még a porladók benne forrósodott és tündökölt életét. Harcon és tragédiákon túli valami derű, mely olykor már formává tisztult és küldető álmokat hintett népére. A szomorúság pedig lassankint áttört rajta mint a szemptemben égbolt, nagyon szép szomorúság volt ez, több és furcsább a márnál. Az élet a búcsúzás visszafolytott meghatottsága lett, ez Kaffka egyik alapvető akkordja s nyomában a búcsúzás fényében megtisztult táj, az utolsó, legszebb ölelés.

Hogy a magyar vidék ennyire hüen és a mindennap igazságával" éljen: olyan asszonyi odaadás kellett, mint Kaffka Margité. A magyar vidék volt az ő legnagyobb szerelme, legnagyobb élménye s nem Juhász áhítatos szomorúságával, nem is Móricz túlfűtött, szétvető energiájával, hanem asszonyi alázattal. A magyar vidék így történések lassú rendjével, minden kis benyomás megmaradó remegésével mint érett emlék, vagy tanácstalan csodálat a hétköznapok csendjével s piros ünnepekkel, tehát az örök folyás szuggesztíójával jelenik meg nála. A mi generációnk első éveit még ebben a Magyarországon múltak el s mindnyájan, akik magyar vidékről jövünk éreztük ezt a sorsfordulást. Családok hullottak szét, javabeli férfiak dobták el maguktól az életet, szegénysorsba került családok özvegyek küzdöttek a mindennapi kenyérért, akik megmaradtak jómódban békében, azokat pedig valami másizű züllés lökte egyre mélyebbre. Derűs volt azért a vidék mint egy nagy család, a régi rend és összetartozás mégis csak tartott valahogyan, volt valami múlhatatlan testvériség és összetartozás ebben az életben. Még éltek a régi díszek, a szenvedélyeknek is meg volt a maguk választékos különsege s élt a derű örök forrása: az élet abszolút visszaérzése a múltba, az örök rend eltévedt, sebzett, szegény mithosza. A " Színek és évek " igen gazdag könyv, a halottakat idézzük ilyen tisztultan, nemesen. A régi magyar vidék utolsó fázisa volt ez: első fele még abszolút derű, a régi élet végtelennek tetsző folytatódása, a másik fele már tragédia s különös, megnyugodó magyar melanchólia.

A magyar vidék életében az elkésett s vesztő utakra tévedt hatalommámor dúlt. Hajladozott, kockán forgott minden, a küzdelem pedig folyt szívósan, pártoskodva, ősi jogok emlegetésével, jövevények étvágyával. Már az államépületet szorongatta mindenki,

meg a mindent levezető vármegyét, ez volt az egyedüli élettorna, vágynyugtató és hatalommitosz is. Sok lehetőséget adott ez az élet Kaffka intimitaskedvelésének is, mely csöndesen odasimult ama generáció szépség-titkaihoz. Az ő szépségük egy vetületen már érintette a legfensőbb szépet: az asszony tisztuló víziójában. Az asszony által szépülő valónk ad benső és igazi kornpozíciót ennek a regénynek. A " *Mária éveitől* " a " *Színek és évekig* " a közösségbe nyugodó líra az út, öröm is, mintha az alkotó én befejeződött volna. Olyan tele ez a könyv, mintha az évszakok szelíden egymásba fonódnának. Mert a szomorúság belopózott lassan a szem téres derűjébe, az otthontalanság üzte apáinkat, mert kiüzetett ez a fajta talajából, szóval egyedüli életlehetőségéből. Amint kicsúszott lába alól a talaj, elfoszlott a jelleme is, végzetesen mentek-bukták lefelé, a meg-megremegő jobbik ént is csitítani kellett, a régi egység emléke sírdogált a jobb percekben, órákban. S egy késő, gyenge remény, mintha a túlrett élet megismerhetné és hatalommá izzaszthatná törvény szerúségét.

Teljes és ezer szavú hír ez a regény, hogy hogyan éltek, milyen víziók árnyékában szenvedtek és kacagtak még nem is olyan régen a magyar vidéken. Hozzá menekült az asszonyíró, mert teljes ritmust lüktetett ez a kor, mert legszebb tündökléseiben tartotta az asszony finom életét. Túlfinom ösztönélete lüktette az áradó, fényes színek varázsát, mikor egy életmozdulat hirtelen kiterjed és tömött, villamos erejével egy darab életet teljesen áthat, átvilágít, a színezés és sűrűsödés természetes ritmusa ez.

Hogy mennyire determinálta Kaffkát a magyar vidék sok novellája bizonyítja. Jön egy esemény, mely a teljes, nagyobbszabású életben röpke szín lenne, de itt a vidéken s az asszony finom életében köréje kristályosodik minden nap esemény vágyakozása, a

merengésekből lecsapódó tiszta anyag s így nőttön-nő. Eredménye azután a kényszerű analízis, de lassankint Kaffka minden erét befutja a végzetszerű sorsézés naiv meglepettsége. E sorsézés eleinte peszsimizmus, mert minden erős törvény megismerése eleinte félelem és halálgondolat. A megoldás nála: feloldódni egy objektív örök kép színes, illatos életében. Ilyen a felejthetetlen vidéki ház, az anyagba oldódott humánium ringató lélekezése, sorspihenő és a tájöríző psziché meleg burája. S egy spanyol vetület: a fokozódó létben természetszerűleg kinyíló Isten. Következő s utolsó nagy regénye az " *Állomások* milieurajz, intenzitása mindenütt a milieurajz intenzitása. A " *Hangyaboly* " pedig kiszélesített igen szép novella, egy világosodó kor szép dokumentuma. Az " *Állomásokban* " itt van ismét a túlzott analízis veszélye, meg valami bántó szürkeség, pepecselés, ez érthető is, élménytartalma már felszínesebb, a " Színek és évek " mély gyökereit nem pótolhatta semmi.

Kaffka Margit két arcot mutat: a lelki válságok, problémavergődések hínárjába merültet, a másik pedig meghatott, nyugodt szemmel néz egy vízióra. Legvalóbban mutatja ő a magyar determináltságot, hogy mennyire kötött és biztos tájból növekedő poézis a miénk. Azt hiszem az ilyen individuális fájdalmakon átvonul egy érdekes öröm, mely mégis magasba tartja az életet: a magyarság bonthatatlan törvényesége, a biztosan épülő Magyarország akarata.

S akik már olykor boldogan töltekeznek megújhdásunk örömeivel, mindig áhítattal veszik kezükbe a " Színek és éveket " — hiszen régen holt apáink álca él benne, kiknek minden mozdulat ja bennünk él s a múltó napokban hol ködbe, hol fényességbe borítja őket az idő.